

KAZAK MÜZİK KÜLTÜRÜ

Züleyha Zülal TOK*

Özet: Kazaklarda müzik, kültürel kimliği yansıtmada ve aktarmada önemli bir role sahiptir. Kazaklar sosyal ve kültürel faaliyetlerde müziği eğlencelerde, oyunlarda, düğünlerde, sahnede ve hayatlarının önemli anlarında yansıttıkları görülmektedir. Kazaklar, uzun yıllar boyu göçebe hayatı yaşasada sözlü kültürün zenginliklerini müziklerine yansıtmış olduklarını özellikle halk şarkılarında vurguladıkları mesajlar, öne çıkan temalar, danslarının sembolik bir yansıması olduğu ayrıca nağmeleri kurgulama biçimleri, Asya geleneklerinin müzik belleklerindeki ortak izleri ortaya koymaya olanak sağlayan potansiyeller taşımakta olduğu anlaşılmıştır. Bu bilgiler dahilinde yapılan bu çalışma kapsamında Kazak müzik kültürü ele alınacaktır. Kazak tarihi ve oluşumu ile Kazak müzik kültürünün sözlü yansımasıyla halk müziği ve Kazak halk müziği icracıları kapsamında, Kazakların müzikleri, kültürleri üzerinde durulacaktır. Bu çalışma beş kısımdan meydana gelmektedir. Çalışmada önce Kazakların oluşumu ve Kazak tarihinden, Kazakların müzikal bağlamda sözlü kültüründen, Kazakların halk müziğinden ve halk müziği biçimleri hakkında bilgiler verilecek daha sonra ise incelenilen Kazakistan halk müziği icracıları ele alınıp Kazakların müzik kültürleri ile ritüelleri, sözlü müzikleri, halk müziği icracıları hakkında bilgiler sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Kazakistan, Müzik, Kültür, Kazakistan Müzik*

Kazakh Musical Culture

Abstrece: Music has an important role in reflecting and transmitting cultural identity in Kazakhs. Kazakhs are seen to reflect music in social and cultural activities in entertainment, games, weddings, on the stage and at important moments of their lives. Although Kazakhs have lived a nomadic life for many years, it has been understood that they have reflected the richness of oral culture in their music, especially the messages they emphasize in folk songs, prominent themes, a symbolic reflection of their dances, as well as the way they compose melodies, Asian traditions have potentials that allow revealing common traces in their musical memories. Within the scope of this study conducted within the framework of this information, Kazakh musical culture will be discussed. Kazakh history and formation, as well as oral reflection of Kazakh musical culture, folk music and Kazakh folk music performers will focus on the music and culture of the Kazakhs. This study consists of five parts. In the study, information about the formation of Kazakhs and Kazakh history, Kazakh oral culture in a musical context, Kazakh folk music and folk music forms will be given first, and then Kazakh folk music performers will be discussed and information about Kazakh musical cultures, rituals, oral music, folk music performers will be presented.

Key Words: *Kazakhstan Music, Culture, Music, Kazakhstan*

Giriş

Orta Asya'nın en önemli halklarından birisi olan Kazakların her toplumda olduğu gibi atadan, gelecek nesillere bıraktığı bir mirası vardır. Bu miraslardan birisi de müziktir. Bir toplumun kültürünü, geleneklerini, inanç dünyasını anlamanın en etkili yolu onun müziğine yakından bakmaktır. Toplumsal hafızayı canlandırmada, aktarmada ve yeniden yaratmada müziğe dair her unsur büyük önem taşımaktadır. Bu unsurların her unsuru bir yandan ait olduğu toplumun geleneklerini yansıtırken, diğer yandan geçmiş ve şimdide irtibatla olduğu toplum ya da toplulukların geleneklerinden izler taşır. Bu nedenle müzik kültürel kimliği yansıtmada, aktarmada önemli bir role sahiptir. Kazaklar, uzun yıllar boyu göçebe hayatı yaşayarak sözlü kültürün zenginliklerini müziklerine yansıtmışlardır. Özellikle halk şarkılarında vurguladıkları mesajlar, öne çıkan temalar, danslarının sembolik bir yansıması yahut nağmeleri kurgulama biçimleri, Asya geleneklerinin müzik belleklerindeki ortak izleri ortaya koymaya olanak sağlayan potansiyeller taşımaktadır.

Bu çalışma kapsamında Kazak müzik kültürünün; yapısal ve işlevsel yaklaşımla, Kazak halkının kültürel bağlamda müzikal işlevleri, icra edilen sözlü müzikal yaklaşımları ve ritüellerinde kullanılan müzik biçimleri ele alınmıştır. Kazak müzik kültürü başlıklı bu

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Müziği Anabilim Dalı, Orcid Nu: 0009-0006-9427-3537, zuleyhazulaltok11@gmail.com

çalışmada, Kazak ulusunun oluşumundan, Kazakların sözlü kültüründen, Kazak halk müziğinden, Kazak halk müziği biçimleri ve icracıları üzerinde durulacaktır.

1.Tarihte Kazaklar ve Kazak Ulusu’nun Oluşumu

Günümüzde bağımsız bir millet olarak Orta Asya’da Hazar Denizi’nden Çin sınırına kadar uzanan coğrafyada yaşayan Kazaklar’ın ne zaman tarih sahnesinde yer aldığı konusu tartışılmaya devam etmekte olan bir husustur. Genellikle kabul edilen görüşe göre Kazaklar, Ebulhayır Han’a uymayan bir topluluğun Cu ve Talas nehirleri arasında özgür (belli bir yönetim altında olmadan konargöçer şekilde yaşantı süren) yaşamaya yönelmesiyle ortaya çıkmışlardır (Amancolov, 2005:3-13; Ğ. Esim, Kazak Ultınan Kazak Eline, 2010:7 vd.). Doğu Kazakistan, Güney Kazakistan, Cezgazgan (Jezqazgan) vilayetinden ve Merkez Kazakistan’ın çeşitli bölgelerinde yapılan arkeolojik kazılarda Eski Taş Devri’ne ait pek çok bulgular ortaya çıkmıştır (İsmail, 2002:10).

Ülkenin en eski yazılı kayıtları, saka Türkeri’ne kadar uzanmaktadır. Sakalar (İskitler) Eski Türk Devletleri arasında ilk sıralarda yer almaktadır. Sakalar, M.Ö. VII. Ve III. Yüzyılları arasında ise Kazakistan’ın güney, doğu ve orta kesimlerinde sakaların; batı ve kuzeyinde sarmatların yaşadığı görülmektedir (Ospanova, 2019: 24). Heredot, Sakaları “Asya İskitleri” olarak adlandırmıştır. Göçebe bir kavim olan Sakaların yaşam tarzına ait arkeolojik buluntular, yapılan kazılar sonucu merkezi Kazakistan’ın Begazı bölgesindeki kurganlarda, Yedisu (Cetisu) ve Aral gölü çerçevesindeki bazı yerlerde ele geçirilmiştir. Bugünkü Kazakistan topraklarında ilk devletin onlar tarafından kurulduğunu göstermektedir (Kesici, 2003: 25).

Eskiden Saka toprakları olarak bilinen yerler daha sonra “Kazak-Kırgız Bozkırı” adını almıştır (İsmail, 2002:15). Sakalardan sonra Büyük Hun İmparatorluğu, Üysun’lar, Akhun’lar, Gök-Türkler ve Uygurlar, Kazak topraklarında İslam öncesi dönemde kurulan büyük devletlerdir. Bu devletler, diğer yabancı uluslarla kültürel ve ekonomik bağlamda ilişki içinde olmuş, kendi kültürlerini zenginleştirmişlerdir. O dönemde “kazak” isimleri yukarıdaki boyların isimleriyle tarih sahnesinde yer almıştır (Ospanova, 2019: 25).

2.Kazaklarda Sözlü Kültür

Kazakların sözlü kültür dönemindeki müzikal sahne icralarının en önemlilerinden birisi âşık atışmasıdır. Sözlü kültürde günlük yaşamda karşılaşılan olayların akın ve jıravlar tarafından halka anlatılması, halkın ruhunun ezgiler ile yansıtılması görevini âşıklar üstlenmiştir. Bu icrâlar sonrasında âşık, söz beceresinin ve kültürel zenginliğinin sayesinde atışmayı kazanabilir (Çetin, 2018:374).

“Müzisyenler vokal (aytış) veya instrumental (tartu) müsabakaları sırasında bu özellikleri sergilediler. Büyük izleyiciler önünde müzisyenler arasında yapılan kamusal yarışmalar ağırlıklı olarak önemli ritüellerde, bayramlarda ve fuarlarda gerçekleşti” (Muhambetova, 1995: 68).

Atışma geleneği türe aytış ve süre atış olmak üzere ikiye ayrılır. Bunlardan türe aytış bir dörtlük ve ezberden çabuk cevap verme yeteneği üzerine kurulmuştur. İkincisi ise ilkinde göre daha usta olan ozan, akın ve jıravlardan oluşmaktadır (Çetin, 2018: 374).

Diğer sözlü kültür müzikallerinden bir diğerleri akınlar, aytısılardır. Bu atışma geleneği, uzun zaman usta çırak ilişkisi neticesinde yetişen iki profesyonel akın tarafından halkın veya seyircilerin huzurunda yapılanıdır. Bu atışma ve icra ortamları halkın eğlence alanlarıdır. Burada akın karşısındaki akına şiir ile sataşır ve ondan cevap bekler. Bu atışma başladığında seyirci de alkış ve tepkileri ile onları destekler veya coşturur. “İki exogamin boyunun eski ritüel özelliklerini yansıtan yarışmalar bir zamanlar Kazaklar arasında yaygınlaştı. Doğaçlamacının yarışmada kazandığı zafer, bütün kabilenin şan ve iddialarının bir yansıması olarak görülüyordu” (Muhambetova, 1995: 68).

3.Kazakistan Halk Müziği

Kazakistan, İranı Sakalara, Sannatlara, Wu-sunlara, Hunlarla birlikte hareket eden kabilelere, Oğuz Türklerine ve Göktürklerle ve nihayet Kıpçaklara ev sahipliği yapmıştır. 13.yüzyıl civarında, İraniler, Türkler ve Moğollar gibi etnik unsurlar Kazakları oluşturmak üzere yerlerini almışlardır (Golden, 2006:480).14-15.yüzyıllarda Özbek olarak adlandırılan bugünkü Kazakistan'ın Kıpçak kavimleri ve onlarla akraba olan oymak hanları, diğer Özbek hanlarından ayrılarak Kazak olmuşlardır. Bu olaydan sonra Kazak sözü, bu hanlara bağlı oymakların ve onlardan gelen Türklerin adı haline gelmiştir. Daha sonraki gelişmelere bağlı olarak 15.yüzyılın ilk yarısından sonra Dest-i Kıpçak, Dest-i Özbek olarak anılmış 16.yüzyıldan sonra ise bu bölgenin sadece güney kısmı Özbek olarak adlandırılmıştır (Özkan, 1997:67). Ali Abbas Çınar'da "Türk Dünyası Halk Kültürü Üzerine Araştırma ve İncelemeler" adlı kitabında Kazaklarla ilgili şu bilgileri vermiştir:

"Ekonomik ve sosyolojik sebeplerle yapılan göçler, Kazakların yazılı kültürünün gelişmesini engellemiş, buna karşılık sözlü kültürler alabildiğine genişlemiş, zenginleşmiş çeşitlilik kazanmıştır. Yaşanılan hayatın bir sonucu olarak folklor değerleri, Kazak halkını oluşturan sosyal tabakaların rümünde (ulu, orta, küçük, cüz) ayrı önemle benimsenmiş, teşvik edilmiş, sevilmiştir" (Çınar, 1996:7).

Kazak edebiyatı ile Kazakların yaşayış tarzı arasında bağlantı kuran Tamir bu konuyla ilgili şunları söylemektedir:

"Asıl Kazak edebiyatı, 15. Yüzyılın ikinci yarısında (1456'dan sonra) Kazak hanlığının kurulması, bunun sonucu olarak Kazak boyunun ve Kazak Türkçesinin teşekküllü ile başlar. Kazak edebiyatı, 15. Yüzyılın ikinci yarısından 19.yüzyılın sonlarına kadar esas olarak sözlü halk edebiyatı şeklinde gelişmiş ve eserler vermiştir" (Tamir, 1998:423). Bunun böyle olmasının sebebi Kazak halkının yaşayış tarzıyla yakından alakalıdır.

Biray da makalesinde Kazak Türklerinin sözlü edebiyatının, "Kazak Hanlığının kurulması, Kazak boyu ve Kazak Türkçesinin ortaya çıkmasıyla birlikte 5.yy'ın ikinci yarısından itibaren başladığını söylemektedir. Edebiyat araştırmacıları Kazak Türkleri yazılı edebiyatın başlangıcını 19. Yüzyılın ikinci yarısı olarak göstermektedir, demektedir" (Biray, 2005:68).

4.Kazakistan Halk Müziği Biçimleri

Kazakistan halk müziği biçimleri jırav, ölenşi, akın, enşi, sal-seri ve küyşi adı altında ele alınmıştır. En, halk şarkısı, türküsü, melodisi demektir. Anadolu-Türk halk müziğindeki "türkü" nün karşılığıdır. En, Kazak halk şiirinin, müziğinin en yaygın türlerinden biridir. İlk söyleyeni bilinmeyen halk enlerinin yanında, belli bir *akın*ın adına bağlı olan enlerde vardır (Ergun, 2002:5).

Küy, Çok anlamlı bir terim olan "küğ", Asya'nın her yerinde Türk dilleri konuşan halklarca 'çalgısal musiki', 'ırksal musiki', 'ezgi', 'tartım', 'türkü', 'besteleme', vb. gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Türk dünyasının mûsikîbilim yazınında sıkça rastlanan bu terim, Kazakça ve Kırgızca'da çalgısal mûsikî anlamında kullanılır (Tansuğ, 2017:67).

Prof. Dr. Karjaubay Sartkojaoğlu Moğolistan Altaylarda bir mağarada bulunan bir dombıranın üzerindeki yazının çeviri ve açıklamasını yaparken küy kelimesini detaylıca açıklayarak anlamlarını vermektedir. "Yazıdaki ezgi manasına gelen "küü" kelimesi eski Türk metinlerinde "küğü" olarak da geçmektedir. Ortadaki "g" sesi zamanla düşmüştür. V. Yüzyılda bu "küü" olarak söyleniyor olmalıdır. Bugünkü Kazak Türkçesinde hala yaşayan "küy" kelimesinin telafuzuna benzemektedir" (Sartkojaoğlu, 2012:16-17).

Aytıs, Türkiye'deki âşıklık geleneği içerisinde de çokça örneğini gördüğümüz atışma kavramı ile aynı anlamda kullanılmaktadır. İki kişinin veya bir grubun saz ya da sözleri ile

birbirlerine karşı üstün gelme veya kimin daha iyi şair ya da sazende olduğunu ispatlama durumudur (Toker, 2019:10)

Baksı sarını, şifa için kullanılan bir makam olarak nitelendirilmektedir. Kısmen doğru olan bu tanım hakkında Ergun; “Baksı hastayı iyileştirmek için bir meydanda yatıp dönmeye başlar. Bir yandan da dombıra veya kopuz eşliğinde söylediği şiirlerle “avurun iyisini” (iyi ruhları) çağırır. Bu arada kendisi de hâlden hâle girer, ağzını burnunu eğip бүker, ateşin ve hastanın etrafında raks eder. Müzikle cinleri çağırır cinler gelmezse hastayı iyileştiremez. İşte geceleyin baksıların hastaları iyileştirebilmek için cinleri çağırmaları sırasında söyledikleri şiirlere ve çaldıkları müziğe Baksı Sarını denir. Baksı Sarını’nın şiirleri 7-8 hecelidir” (Ergun, 2002:33-34).

Terme ve Tolgav, Kopuz ve dombıra eşliğinde söylenen termeler, jıravın öğütü, nasihati, kendisini veya başka birisini övmesi, yaş destanı veya dini bilgiler gibi konular içerir. 7-8 veya 11 heceli olan terme tolgava oldukça yakın bir türdür. İki türü birbirinden ayırt etmek oldukça güçtür. Tolgavlar mutlaka bir jırav tarafından söylenmelidir, bu durum terme için şart değildir. Tolgavda esas halkı sosyal meseleler üzerine düşündürmektedir, terme de ise eğitmek, terbiye etmek, övmek veya yermektir (Ergun, 2002:5-76).

Tolgav terimi, etraflıca düşünme, irdeleme anlamlarına gelen, tolğan-tolğanıs sözcüklerinden türetilmiştir. Jıravlık geleneğinde oldukça yaygın kullanılan Tolgav türü nazım örneklerine, eski yazılı belgelerde rastlanılsa da onun tür olarak kalıplaşması bazı kaynaklarda boyların bir arada yaşadıkları 13.-14. Yüzyıllar olarak gösterilirken, bazı kaynaklarda 15-18.Yüzyıllar aralığı işaret edilmektedir (Arıkan, 2014: 22).

Tolgav, Kazak edebiyatında geleneksel bir türdür. Toplumu ilgilendiren siyasi, felsefi konuları esas alır. Üç mısradan meydana gelir ve uzunluğu isteğe bağlıdır. Hece sayısı değişik olabilir. Sözlü olarak günümüze kadar ulaşmıştır. Sanatçı kendi düşüncelerini sadece müzik şeklinde anlatabilir veya terme şeklinde şiir yazarak da tolgav okuyabilir (Koç, 2007:27).

5.Kazakistan Halk Müziği İcracıları

Tarihi seyir içerisinde şaman, kam, ozan olarak başlayan gelenek değişerek baksı, jırav, ölenşi ve daha sonrasında akın ve enşi, küyşi gibi isimlendirilmeye başlanılmaktadır.

Baksı, Baksılar şaman inancının yaygın olduğu dönemde halk arasında din adamı görevini üstlenmiş olan ve yanı sıra halka yol gösteren, şifa dağıtan gelecekte haber veren, Şaman inancına bağlı olarak kulların dilek, kurban ve dualarını Tanrı’ya ulaştıran; Tanrı’dan onlar için af dileyen kutsal kimselerdir (Toker, 2019:12). Koç, kitabında baksılarla ilgili şu bilgileri vermektedir:

“Büyü şiirleri, eski inanç temsilcilerine “baksı” adı verilir. Büyü ve efsun şiirleri hayvana, insana zarar veren yılan, akrebe veya onların hastalanmalarına neden olan doğaüstü güçlere karşı ve onları korkutmak amacıyla söylenir” (Koç, 2007:89).

XX. Yüzyılda bile Kazak obalarında baksılar, doğumdan ölüme kadar yapılan birçok törenlerde ayinlerde bulunmaktadır. Bununla birlikte baksıların din adamı kimliklerini tamamıyla yok ettiklerini, yarı falcı, yarı âşık tipine girdiklerini rahatça söyleyebiliriz (Ergun, 2002:110).

Jırav, Baksılarla birçok konuda benzerlik göstermelerine rağmen, elde edilen bilgiler doğrultusunda Jırav; destan anlatan, aynı zamanda, yönetici kişilerin yanında bir nevi danışmanlık görevinde bulunan, halka yol gösteren ve bir zümreden ziyade toplumun genelini temsil eden kişiler olduğu anlaşılmaktadır (Toker, 2019:12-13).

Çetin, “Jıravlık Türkiye’deki âşıklık geleneğinde olduğu gibi usta çırak ilişkisi içerisinde yetişerek tolgav, terme ve destan türünde eserleri kopuzu ile birlikte icra eden kişiler olarak nitelemektedir” (Çetin, 2003:37).

Metin Ergun Jıravlarla ilgili olarak “halk akınlarının en eski tipi olarak kabul edilebileceğini belirtmektedir. Jıravların bir obayı veya bir uyruğu değil bütün hanlığı temsil ettiğini belirtmektedir” (Ergun, 2002:111).

Koç, kitabında Jıravların, Kazakların destan ve şiir sanatını icra eden ve geliştiren sanatçıların farklı bir kolu olduğunu ifade ederek şu bilgileri vermektedir:

“Eski Jıravların baksılarla benzer tarafları çoktur. Bunlarda hastayı tedavi edip, kahinlik yapmakla meşgul olsalar dahi, baksılara göre söz sanatıyla daha çok alakalı oldular. Bize göre Jırav, şahsiyetini baksılardan ayırmaya sebep olan unsur İslam dininin tesiridir” (Koç, 2007:128).

Jıravların İslam dinini kabul eden ve kahinlik rolü yerine devlet kademesinde bilge, akıl veren kişi rolüne büründüğü belirtilmektedir. Ergun “Kopuz Sarını” adlı kitabında Jıravlarla ilgili şu şekilde sıralamaktadır:

“Jıravlar akınlar gibi bir tayfanın, bir uruğun temsilcisi değil; bitin elin bütün milletin temsilcisidir. Gelecek hakkında fikir yürüterek Han’a ve halka nasihatler verirler, memleket problemlerinin çözümüne katılırlar, kahramanlık destanı söylerler, gelecekte bahsettikleri için bir nev’i bakışı, şaman rolündedirler, jıravların çaldığı saz kopuzdur, akın, jırşı ve enşilerin atası olarak kabul edilebilirler” (Ergun, 2002:111).

Jıravların repertuvarlarında tarihi cırlarla birlikte terme, tolgav gibi didaktik şiirler ile Kazak edebiyat terminolojisinde “destan” olarak adlandırılan Arap ve Fars edebiyatı kaynaklı âşıklık/kahramanlık destanları vardır. “Jıravlar” sadece destan anlatıcısı değildir. Araştırmacılara göre onlar aynı zamanda kağanın bilgi danışmanı, korkusuz birer savaşçı gelenek koruyucu ve şecereleridir” (Arıkan, 2014:29).

“Ölenşiler daha kısa şiirler söylerler ve şiirlerin konusu genellikle mizahidir. Şiirler; terme, takpak, atasözü veya aytiş kıtalarından meydana gelir. Repertuarları fakirdir. Gelenekte irtical olmamakla birlikte, dinleyicilerin yardımıyla bazen irticalen söyleyebilirler. Jırşılar ise irticalen söylemek yerine ezberlediklerini aktarırlar” (Çetin, 2003:42-43).

Arıkan kitabında akınlarla ilgili olarak şunları belirtmektedir. “Akınları Jıravdan ayıran temel farkın onların atışmaya katılmaları olduğunu belirtmektedir. “Aslında “atışma” türü akının adıyla sıkı sıkıya bağlıdır. Akınlara “akın” adını veren başka tür “atışmadır”. Akın olmak için akının “akınlık” gücünü kalabalık önünde kanıtlaması gerekir. Eğer atışmada halkın takdirini toplarsa halk ona “akın” ünvanını verir. Demek oluyor ki söz, hüner ve sanat yarışı olan atışmalara katılmadan insan akın olamamaktadır” (Arıkan, 2014:37).

Enşi, “Halk enlerini (türkülerini) söyleyenlere enşi denir. Enşiler akın değildirler ne aytişa düşerler ne de irticalen şiir söylerler. Enşilerin sesleri oluştıra güzeldir. Çirkin sesli birinin enşi olması mümkün değildir” (Ergun, 2002:5). Burada aytişa düşmek ifadesi ile Anadolu Âşıklık geleneği içerisinde bulunan atışma yapmak kavramı ifade edilmektedir.

“Ölenşi, ölen söyleyen demektir. Ölen ve enleri halk arasında söyleyen, yayan insanlara ölenşi denir. Ölen, Kazak edebiyatında en (şarkı) manasında da şiir manasında da söylenir. Öleni jırdan ayırmak gerekir. Aralarında oldukça büyük fark vardır. Dolayısıyla Jırşı ile ölen arasında da fark vardır. “Jır, yedi-sekiz heceli ve serbest kafiyeledir. Ölen ise 11 heceli, dört mısralı ve kafiyeledir. Öleni her çeşit “en” ile söylemek mümkündür. Ölen ve en, türkölere benzerdir” (Ergun, 2002:92).

Arıkan ölenşi ile ilgili, “11 heceli bir yapıya ve dört dizeli bir yapıya sahip olduğunu, 19.yy. dan itibaren kazak nazım şekillerinin tamamını yükünü onun çekmeye başladığını aktarmaktadır” (Arıkan, 2014:44).

Sal-Seri, Kazak halk müziği icra eden ve çok yetenekli, on parmağında on marifet olan, şifacı özelliği bulunan ve dombrası ile kendisine ait eserler veya geçmişten gelen eserleri icra

eden, toplum nazarında çok büyük saygı ve sevgi duyulan kişiler olarak belirtilmektedir (Toker, 2019:15).

“Salların elbiseleri dikkat çekicidir; rengarenktir ve normal kıyafet ölçülerinden oldukça farklıdır. Toplantılarda, meclislerde salların elbiseleri hemen fark edilir. Serilerin giyimleri de hemen hemen aynıdır. Yalnız seriler sallara göre biraz daha düzgün giyinirler. Sal ve serilerin atları da kendileri gibi süslüdür. Sal ve seriler esas itibarıyla akındırlar. İrticalen şiir söyledikleri gibi başkalarının şiirlerini de söylerler. Aynı zamanda oyuncudurlar. Sal şiirini veya şarkısını söylerken adeta bir tiyatro oyuncusudur” (Ergun, 2002:120).

Arıkan, Kazak sözlü geleneğinin bir tipi olarak nitelendirdiği sal serilerin bestecilikleri, mükemmel icra ve ezgicilik yeteneklerinin yanında mizahi yetenekleriyle de ön plana çıkmakta olduğunu belirtmektedir. “Genellikle atletik yapılı oluşları ve farklı yürüyüşleriyle dikkatleri her zaman üzerlerine çeken sal seriler, göz alıcı ve renkli kıyafetler giyerek göze de hitap etmesini bilmişlerdir” diye belirtmektedir (Arıkan, 2014:45).

Küyşi, Dombıracı, küytartıcı, dombıra, kopuz ve sıbızgı ile halk bestecilerinin küylerini ve halk küylerini çalanlara verilen isimlerdir. Küyşilere küy tartıcı, dombırası, kobızşı ve sıbızgışı da denmektedir. Küy, Kazakların çok eski zamanlardan beri getirdikleri enstrümantal müzik türüdür. “Küyleri kıl kopuzla veya sonradan yapılan dört bağırsaklı kopuzla çalanlara kobızşı adı verilir. Halk küylerini dombıra ile çanlara ise dombıraşı adı verilir. Halk küylerini sıbızgı adı verilen müzik aletiyle çalanlara da sıbızgışı adı verilir” (Ergun, 2002:118-119).

Sonuç

Kazaklarda coğrafi koşulların ve göçebe yaşamın etkisi önemlidir. Kazak topraklarının genişliğinden dolayı Kazak boyları toplumlara bölünse de aynı kültür öğelerini taşımaya devam ettikleri gözlemlenilmiştir. Kültürel öğelerin ve gelenekselleşmiş öğelerin, kazak toplumu hakkında büyük bir etkisi vardır. Bu duruma en yatsılanılabilir olarak gelenek, kültürel aktarım ve sözlü kültür aktarımında etken olan müzik ile verilere ulaşmaktayız. Kazak halkının müzikal sahne örnekleri neticesinde; kültürel geçmişinin yansımaları, sözlü atışmaları (mâni), dansları, çalgıları kültürel geçmişinin bir yansımasıdır. İcra edilen müzikler ve danslar aracılığıyla Kazaklar, yaşamış olduğu kültürel hayatın izlerini sahnesel gösterimlerde yansıtmaktadırlar. Kültürel yaşam, Kazak halkının müzikal sahne örneklerinde bu durum yaşamakta ve gelecek nesillere aktarılması dolayısıyla da kültürel bağlamda önem göstermektedir. Bu çalışma kapsamında Kazakların müzik kültürü irdelenip müziğin ne kadar etkin bir rolü olduğu ayrıca müziğin nesilden nesile aktarım aracı olduğu ve halk arasında bir bağlayıcı etken görevi de gördüğü gözlemlenilmiştir. Bu çalışma kapsamında; Kazak tarihi, kültürü ve müziği ele alınarak Kazak müzik kültürü incelenilmiştir.

Sonuç olarak müzik, kültürel kimliği yansıtmada, aktarmada önemli bir role sahiptir. Kazaklar, uzun yıllar boyu göçebe hayatı yaşasada sözlü kültürün zenginliklerini müziklerine yansıtmışlardır. Özellikle halk şarkılarında vurguladıkları mesajlar, öne çıkan temalar, danslarının sembolik bir yansıması yahut nağmeleri kurgulama biçimleri, Asya geleneklerinin müzik belleklerindeki ortak izleri ortaya koymaya olanak sağlayan potansiyeller taşımakta olduğu anlaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- Amancolov, K. R. (2005). *Türki Halıklarının Tarihi*. 3, 13. Almaty, Kazakistan.
- Arıkan, M. (2014). *Başlangıçtan yirminci Yüzyıla Kazak Jırav ve Akınları*. *Gece Kitaplığı Yayınevi*, 29,37,22,44,45. Ankara, Türkiye.
- Biray, N. (2005). Ahmet Baytursınlı'na Göre Kazak Türkleri Yazılı Edebiyatının Dönemleri ve Türleri. *Milli Folklor Yayınları*(68), 68. <http://www.millifolklor.com> adresinden alındı

- Çetin, H. (2018). Kazak Türklerinin Müzikal Sahne Örnekleri ve Bu Bağlamda İcra Edilen Kara Jorga Dansı. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi(Türklad)*, 2(1), 374. Türkiye. <https://orcid.org/0000-0001-8660-0290> adresinden alındı
- Çetin, İ. (2003, Aralık 01). Kazakistan Jırşılık geleneği ve bir örnek: Ruslan Ahmetov. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi(13)*, 37,42,43.
- Çınar, A. A. (1996). Türk Dünyası Halk Kültürü Üzerine Araştırma ve İncelemeler. *Muğla Üniversitesi Matbaası*, 7. Muğla , Türkiye.
- Eline, k. U. (2010). Türki Halıklarının Tarihi. 7. Almaty, Kazakistan.
- Ergun, M. (2002). kopuz Sarını: Kazak âşık tarzı şiir geleneği akın ve cıravlar. *T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları*, 33,34,5,92,120,5,76,110,111,118,119. Ankara, Türkiye.
- Golden, P. B. (2006). Türk Halk Tarihine Giriş . *Karam Yayınları*, 480. (O. Karatay, Çev.) Çorum, Türkiye.
- İsmail, Z. (2002). Kazak Türkleri. *Yeni Türkiye Yayınları*, 10,15. Ankara, Türkiye.
- Kenan Koç, İ. B. (2007). kazak Edebiyatı. *IQ Kültür Sanat Yayıncılık*, 89,128,27. İstanbul, Türkiye.
- Kesici, A. (2003). Dün Bugün ve Hedefteki Kazakistan 1.Baskı. *Kültür Sanat Yayıncılık*, 25. İstanbul, Türkiye.
- Muhambetova, A. I. (1995). The Traditional Musical Culture Of Kazakhs in the Social Context Of the 20th Century. *Jstor Dergisi(37)*, 68. <https://www.jstor.org/stable/41699054> adresinden alındı
- Ospanova, A. (2019). Kazak Ulusu'nun Doğuşundan Günümüze Türk-Kazak İlişkileri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Tarih Programı Doktora Tezi*, 24,25. İzmir, Türkiye.
- Özkan, N. (1997). Türk Dünyası. *Geçit Yayınları*, 67. Kayseri, Türkiye.
- Sartkojaoglu, K. (2012). Eski Türk Dombrasındaki Saz Yazı. *Turan Startejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, 4(14), 16-17. www.turansam.org adresinden alındı
- Tamir, F. (1998). "Kazak Türkleri Edebiyatı", Türk Dünyası El Kitabı. *Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları*, 4, 423. Ankara, Türkiye.
- Tansuğ, F. (2017). Türk Dünyasında Çalgısal Musiki ve Küğler. Folklor/edebiyat. *Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi*, 23(89), 67. doi:10.22559/folkloredebiyat.2016.13
- Toker, M. E. (2019). Makam ve Söz Bileşenleri Açısından Kazak Halk Müziğine Genel Bir Bakış. *Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Müzik Sanat Dalı Yüksek Lisans Tezi*, 10,12,13,15. Kayseri, Türkiye.

